

VIGILIA

2004 / 10

Kereszténység és kultúra a mai Svájcban

LEO KARRER: **Az államegyházjogi forma
és a pasztorális gyakorlat Svájcban**

DÉVÉNY ISTVÁN: **Vázlat a svájci keresztény egyházak
jelenlegi helyzetéről**

GÜNTHER VAN NORDEN: **Karl Barth politikai állásfoglalásai
a II. világháború után**

THOMAS KRENSKI: **Hans Urs von Balthasar
mint lelkipásztor**

**Pierre Chiquet, André Vladimir Heiz
és Markus Werner prózája**

Albert Zsuzsa versei és Fogarassy Miklós esszéje

LUKÁCS LÁSZLÓ:	A halál csak átmenet	721
----------------	----------------------	-----

KERESZTÉNYSÉG ÉS KULTÚRA A MAI SVÁJCBAN

LEO KARRER:	Az államegyházjogi forma és a pasztorális gyakorlat Svájcban <i>(Németh Gábor fordítása)</i>	722
DÉVÉNY ISTVÁN:	Vázlat a svájci keresztény egyházak jelenlegi helyzetéről	732
GÜNTHER VAN NORDEN:	Karl Barth politikai állásfoglalásai a II. világháború után <i>(Görföl Tibor fordítása)</i>	743
THOMAS KRENSKI:	Hans Urs von Balthasar mint lelkipásztor <i>(Lázár Kovács Ákos fordítása)</i>	753

SZÉPIRÁS

ANDRÉ VLADIMIR HEIZ:	Knapp <i>(regényrészlet)</i>	763
PIERRE CHIQUET:	Königsmatt <i>(regényrészlet)</i>	767
MARKUS WERNER:	Festland <i>(regényrészlet)</i>	773
	<i>Válogatta és fordította Adamik Lajos</i>	
ALBERT ZSUZSA:	Belgium; Hallanám <i>(versek)</i>	777
FOGARASSY MIKLÓS:	Röpesszé a madarokról <i>(esszé)</i>	778
RÓNAY LÁSZLÓ:	Lázás hetek <i>(regényrészlet)</i>	781

MAI MEDITÁCIÓK

VERBA ANDREA:	„...vékonyka csend”	786
---------------	---------------------	-----

NAPJAINK

ENDREFFY ZOLTÁN:	Új jégkorszak?	790
------------------	----------------	-----

KRITIKA

GEROLD LÁSZLÓ:	„Tükör gyanánt...” Margócsy István: <i>Hajóvonták találkozása</i>	794
----------------	--	-----

SZEMLE

	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	796
--	---	-----

Az 772., 776. és a 789. oldalon Herencsár András rajzai

Hans Urs von Balthasar mint lelkipásztor

THOMAS KRENSKI

1. Egyetemi lelkipásztorkodás

Thomas Krenski (1961) *Passio Caritatis. Trinitarische Passiologie im Werk Hans Urs von Balthasars* [Passio Caritatis. Szentháromsági passiológia H. U. v. Balthasarnál] címmel — Balthasar figyelmétől kísérvé — írt doktori dolgozata 1990-ben jelent meg a Johannes Verlagnál. Azóta lelkipásztori munkát végez, jelenleg egyetemi lelkész Mainzban. Az alábbi szöveg *Hans Urs von Balthasar. Das Gottesdrama* (158–172.) [H. U. v. Balthasar. A kereszténység drámai természetű] című könyvéből származik, amely magyarul ebben az évben jelenik meg a Sík Sándor Kiadónál.

¹H. U. v. Balthasar: *Számvetés*. Sík Sándor Kiadó, Budapest, 2004, 12sk.

1939-ben Hans Urs von Balthasart, a fiatal jezsuita szerzetest döntést elé állították: katedrára lép a római Gregoriana egyetemen vagy egyetemi lelkészként kezd dolgozni Bázelen. Balthasar a lelkipásztorkodás mellett döntött. 1945-ben a következőképpen idézte föl a háború első napjaiban, Münchenben hozott döntését: „Mivel egy müncheni folyóirat munkatársaként dolgoztam, úgy tűnhetett, arra rendeltettem, hogy mindörökre a szellemtudomány művelője legyek. Ám a közelben fekvő Ludwigstraßéból egyre hangosabban hallatszott át az SS-csizmák dübörgése, és senki sem zárhatta el fülét a szerte a városban felállított hangosbeszélők elől. Kísérteties és rémisztő léghörögbe a jó öreg Hofbräuhaust, és örömmel fogadtam el az ekkor kínáló svájci megbízást, amely közvetlenül a lelkipásztori munkába vetett.”¹

Balthasar azonban kétségkívül nem csak a nemzetiszocializmus megjelenésével eluralkodó ijesztő léghörög hatására döntött az egyetemi lelkészi hivatal mellett. A lelkipásztori munka sokkal inkább illett hozzá, hiszen a felkínált munkát nyílt, akadémiai légkörben végezhetné. Így azt a reményt táplálhatta, hogy tevékenysége mellett elegendő ideje marad — mindig örömmel végzett — írói és szerkesztői feladataira is. A döntést fontolgatva talán visszaemlékezett Bécsben töltött egyetemi éveire, amelyek során Rudolf Allers támogatását élvezhette, aki mély hatást gyakorolt rá. Az egykori egyetemi hallgatót minden bizonnyal vonzotta a lehetőség, hogy útitársul szegődjön önazonosságukat kereső fiatal egyetemisták mellé, elvégre több mint húsz szemesztert töltött egyetemeken, rendi főiskolákon, és egyetemi évei során elsősorban nem nagyszerű oktatók voltak segítségére saját útja megtalálásában, hanem olyan termékeny hatású személyek, akikkel személyes kapcsolatot alakított ki. Életének meghatározó alakjaiként a későbbiekben főként Rudolf Allerst, Erich Przywarát, Henri de Lubacot, Paul Claudelt és Gustav Siewerthet nevezte meg: egyikük sem tanította őt, de egyetemista éveiben egy olyan világba vezették be, amelyből azután kiala-

kult a sajátja. Világosan megtapasztalta, hogy az ember önazonossága párbeszéd révén bontakozik ki, hogy a beszélgetés, a megfogalmazódó kérdések és a megkísérelt válaszok elindítanak valamit. Ezért pedig még idős korában is örömmel fogadta a fiatalok kérdéseit: „Az eleven diákság új életet oltott a könyvek világtól elszakadt bölcsességébe.”²

²Uo. 13.

Az első lépések

Balthasar elfoglalta irodáját a Herbergsgassén fekvő diákotthonban, reggelenként szentmisét mutatott be a ház kápolnájában, és az 1940/1941-es téli szemeszterben „Az egyház — Krisztus jelenlétének közege” címmel meghirdetett nyilvános előadásorozatával megkezdte tevékenységét. Az évek során az egyetemi lelkész előadásai bevett intézménnyé nőttek ki magukat. A taglalt témákból világosan megmutatkozik, első bázeli éveiben milyen teológiai kérdések foglalkoztatták Balthasart. Az 1946/1947-es téli szemeszterben például a kereszténység drámai természetével foglalkozott, két évvel később Karl Barth teológiájával, 1950/1951-ben eszkatológiai kérdésekkel, a következő évben pedig a keresztény misztika fogalmával és történetével.³ Előadásain és a vasárnaponként a Marienkirchében mondott prédikációin kívül Balthasar azzal is feltűnést keltett, hogy a bázeli Benno Schwabe kiadónál elvállalta a „Sammlung Klosterberg” című könyvsorozat „Europäische Reihe” címmel megjelenő részsorozatának szerkesztését. A sorozat célja az volt, hogy irodalommal lássa el a náci Németországtól tudatosan elhatárolódó Svájcot. Balthasar szerkesztőként és fordítóként egyaránt rendkívül sokat dolgozott a sorozaton. Válogatásokat állított össze Goethe, Novalis, Nietzsche, Brentano és Borchard műveiből, és valamennyihez utószót írt, Claudel, Péguy, Bernanos, Mauriac és a francia ellenállás szerzőinek műveiből fordított, s 1943-ban a zürichi színházban saját fordításában (még a francia nyelvű ősbemutató előtt) színpadra állította Claudel *Selyempőjét*. Nem csoda hát, hogy felkeltette az irodalomtudományt, germanisztikát és francia nyelvet tanuló egyetemisták figyelmét. Egy annak idején Bázelen tanuló hölgy így emlékezik vissza: „Francia tanulmányaim során rábukkantam Claudel és Péguy műveire, és a francia *Renouveau Catholique* e két alakját tanulmányozva bennem, a protestáns diákban számos kérdés merült föl a katolicizmussal kapcsolatban. Felkerestem tehát a helybeli egyetemi lelkészt, történetesen Dr. Hans Urs von Balthasart. Ő nyomban felismerte, hogy lényegében egzisztenciális kérdések foglalkoztatnak, és figyelmembe ajánlott néhány könyvet, köztük Erich Przywarától a *Crucis mysteriumot* [A kereszt misztériuma] és leginkább Karl Adam *Die Kirche Christijét* [Krisztus egyháza]. Claudel, úgy vélte, sokat segíthet abban, hogy eljussak az egyházhoz, de ugyanakkor óvatosságra is intett: »Tudja, Claudellal azért vigyáznia kell az embernek. A dolgok nem teljesen egyértelműek nála, teszem azt a szeretetről vallott felfogása.« Akárhogy is,

³H. U. v. Balthasar:
*Unser Auftrag. Bericht
und Entwurf.* Einsiedeln,
1984.

Felekezeti párbeszéd

⁴Martha Gisi szavai:
M. Greiner: *Die Johannesgemeinschaft. Ein Gespräch mit Cornelia Capol und Martha Gisi.* In: K. Lehmann – W. Kasper (szerk.): *Hans Urs von Balthasar. Gestalt und Werk.* Köln, 1989, 133–151, 133.

⁵A. v. Speyr: *Erde und Himmel.* 1. kötet: *Einübungen.* Einsiedeln (magánkiadás), 1976, 210.

⁶Uo. 151.

könyvekkel felpakolva távoztam, majd újra ellátogattam hozzá, megint csak számos kérdéssel, amelyet rendre megválaszolt.”⁴

Ez a visszaemlékezés azt tanúsítja, hogy számtalan emberrel folytatott beszélgetései során Balthasar arra törekedett: utat mutasson párbeszédpartnerének önmagához és hivatásához. Erről alább még szólni fogunk. Számos korlátot áthágó tevékenysége és az egyetemi hallgatók élethelyzete következtében a protestáns Bázelen számos alkalommal kellett párbeszédet folytatnia a katolikus hit értelmességéről és megtarthatóságáról. A fiatal értelmiségiek közül sokakban élt a vágy olyan életforma után, amely távlatokat nyithat előttük. Ezért néhány beszélgetés után többen is kifejezték azt a szándékukat, hogy csatlakozni szeretnének a katolikus egyházhoz. A negyvenes években valószínűleg egész hullámban futhatott végig a katolizálás a bázeli egyetemisták körében, egy idő után ugyanis az terjedt el, hogy Balthasar „fűtőszalagon szállítja” az áttérőket. Ehhez kétségkívül az is hozzájárult, hogy nyomban tevékenysége elején két olyan áttérésben is alapvető szerepe volt, amely nagy visszhangot keltett a bázeli társaságban. Az egyik áttérő a bázeli doktornő, Adrienne Kaegi volt, aki férje halála után Werner Kaegi történelemprofesszorral kötött házasságot, és gyakran megfordult a bázeli egyetemi körökben. Akkoriban természetesen még nem lehetett sejteni későbbi „együtműködésüket”. Néhány héttel később Balthasar a francia irodalom professzorát, Georges Bernanos egyik közeli barátját, Albert Béguin-t vette fel a katolikus egyházba. Teljes természetességgel folytatott párbeszédet protestáns értelmiségiekkel. A legfontosabb közülük Karl Barth volt. Balthasar eljárt Barth egyetemi szemináriumaira, és említett előadásaiban kritikai szempontok szerint dolgozta föl teológiai gondolkodását. Vitájuk középpontjában az *analogia entis*szel kapcsolatos kérdések, Barth krisztocentrizmusa és főként a kiválasztásról szóló tanítása állt. Az ennek alapján megszülető könyv, a *Karl Barth. Darstellung und Deutung seiner Theologie* [K. B. Teológiájának bemutatása és értelmezése] nagy visszhangot váltott ki, és mérföldkőnek tekinthető az ökumenikus párbeszéd történetében. Barth később azt kérte, legyen szabad Balthasar társaságában részt vennie 1950. november 11-én Rómában a Mária szeplőtelen fogantatásáról szóló dogma kihirdetésén — mi sem tanúsíthatja jobban, milyen közel került egymáshoz a két teológus a bázeli évek alatt. Szó esett köztük Barth esetleges katolizálásáról is, erre azonban végül nem került sor. Feltételezhető azonban, hogy Balthasar első bázeli éve során rendre napirenden volt köztük a téma. 1942 júliusában egy Adrienne Kaeginél egybegyűlt társaság körében eltöltött este után Balthasar ezt jegyzi fel naplójába: „K. B.-tal mentem haza; az áttéréséről beszélgettünk!”⁵ A megelőző év októberében beszámol egy éjszakáról, „amely során hosszan és kedélyesen beszélgettem K. B.-tal”.⁶

Egyetemi képzőkör

⁷P. Henrici: *Erster Blick auf Hans Urs von Balthasar*. In: K. Lehmann – W. Kasper (szerk.): *Hans Urs von Balthasar. Gestalt und Werk* i. m. 29.

⁸Az idézet forrása: W. Gut: *Zum Gedenken*. In: *Hans Urs von Balthasar 1905–1988. Ausgewählt und herausgegeben von der Akademischen Arbeitsgemeinschaft der römisch-katholischen Kirche*, Basel, 1989, 33–37, 34.

⁹Az idézet forrása: M. Greiner: *Die Johannesgemeinschaft. Ein Gespräch mit Cornelia Capol und Martha Gisi* i. m. 136., 2. jegyzet.

Lelkigyakorlatok egyetemistáknak

Mindezen kívül még jó néhány diákkal ápolt kapcsolatról beszélhetnénk. Az egyik hallgató így emlékezik vissza: „Felejthetetlenek a vele folytatott alapos, gyakran az egész életemre kiható beszélgetések, amelyekhez előszeretettel indítványozott rövid sétát.”⁷ Az egyik ilyen séta alkalmával az egyetemista Robert Rasttal arra az elhatározásra jutottak, hogy egyetemi képzőkört hoznak létre olyan hallgatók összefogására, akik filozófiai és vallási műveltséget kívánnak szerezni, hogy azután megalapozott döntést hozhassanak életükről, és profán foglalkozást űzve egész életük során keresztény elkötelezettséget tanúsítsanak. Részlet az alapítók nyilatkozatából: „Mindenkinek számára világos lehet, hogy jelentős lelki-vallási döntések és változások állnak előttünk. Ám aki nyitott szemmel jár-keel oktatási intézményeinkben, annak aligha kerüli el a figyelmét, hogy nagyon kevesen vannak, akik teljes személyes elkötelezettséggel készülnek erre a küzdelemre. Egyesek gondtalan optimizmussal siklanak át korunk súlyos kérdései fölött; mások reménytelen rezignációval térnek ki fontos feladataik elől; és olyanokkal is találkozunk, akik nagy lelkesedéssel szállnak síkra olyan programok mellett, amelyek súlyát nem is tudják felmérni. Ezzel szemben a katolikus egyetemisták kötelessége az lenne, hogy a megbízható szaktudás megszerzésén túl azzal is számot vessenek, miként használhatják fel tudásukat teljes keresztény elkötelezettséggel és felelősséggel. Csak így lesznek képesek eleget tenni az előtte álló feladatoknak.”⁸

De mégis miként született meg ez a terv? A képzőkör kéziratot eseménynaplójában Rast így beszél erről: „Valamikor, azt hiszem, 1940 őszén történt, hogy két ember, az egyetemi lelkész és egy elsőéves egyetemi hallgató (akárcsak mester és tanítványa, gondolhatta volna, aki látja őket) kirándulni indult Bázeltől a környező hegyekbe. Mindketten úgy érezték, hogy valaminek történnie kell. (...) Ahogy javában kószáltak, egyszer csak a kicsiny Whylen tűnt fel előttük. A mesterben eleven emlékeket ébresztett a település, mert egykor itt, az egyetemisták filozófiai és vallási képzésével foglalkozó *Michaelsinstitutban* meghatározó jelentőségű lelkigyakorlaton vett részt. Lelkesedéssel és az intézmény megszűnése miatt némi szomorúsággal hangjában beszélt arról a nagyszerű munkáról, amely annak idején e falak között folyt. A tanítványban felmerült a gondolat: haladéktalanul szükség van ilyesmire nálunk is! Ezzel — bizonyos fenntartások ellenére — közös elhatározással rögzítették a tervet, nem is kellett sok szót vesztegetniük rá. Ez volt a képzőkör első születésnapja.”⁹

Nyilvánvaló, hogy egyetemi lelkészként végzett tevékenységében saját tapasztalatai nagyban segítették Balthasart. Az az elgondolás, hogy a hallgatóknak szaktanulmányaikon kívül filozófiai képzésben is kellene részesülniük, abból a tapasztalatából fakadt, hogy germanisztikai és filozófiai tanulmányai révén olyan képet tudott alkotni a keresztény hitről, amely révén szét-

feszíthette az uralkodó újskolasztika — számára oly nyomasztó — kereteit. Magától értetődik, hogy nélkülözhetetlennek ítélte az értelmiségiek vallási képzését, de e ponton is abból az 1927-ben Whylenben végzett lelkigyakorlat során szerzett tapasztalatából indult ki, amely révén világosan felismerte saját útját. Előadásain és szerkesztői-kiadói munkáján kívül Balthasar a legnagyobb figyelmet az általa tartott lelkigyakorlatoknak szentelte, amelyekre érdeklődő egyetemistákat várt. Kifejezetten szentignáci lelkigyakorlatként hirdette meg őket, azzal a céllal, hogy a résztvevők döntést hozzanak életükről. Ez pedig egészen újszerű kezdeményezésnek számított. Lelkigyakorlatokat Balthasar azután élete végéig rendszeresen tartott. 1965-ban így nyilatkozik: „Mintegy száz lelkigyakorlatot volt módom tartani: a keresztény öröm aligha árad elevenebben másutt. Aligha tárul fel jobban másutt, hogy mi a keresztény létezés alapja és szíve: az embert megszólító Ige figyelmes hallgatása és a várt válaszhoz szükséges szabadság elnyerése. S leginkább itt közelíthető meg a reformáció szándéka és szelleme, Luthertől Karl Barthig.”¹⁰

¹⁰H. U. v. Balthasar:
Számvetés i. m. 45.

Még nyolcvan évesen is fáradhatatlanul vezetett lelkigyakorlatokat az 1948-ben Adrienne von Speyrral alapított világi társasággal, a „János-társaság”-gal jó kapcsolatot ápolóknak vagy iránta érdeklődőknek, teológushallgatóknak és laikusoknak, leendő diakónusoknak és papoknak. Hogy milyen hatásuk volt az általa vezetett lelkigyakorlatoknak? Ha egyáltalán beszélni lehet erről, leginkább talán a megszületett döntésekre érdemes felhívunk a figyelmet. Voltak, akik beléptek a jezsuita rendbe, a János-társaság tagjai lettek, mások a keresztény házasság vállalása mellett kötelezték el magukat. A késői években talán úgy tűnhetett, hogy Balthasar lelkigyakorlatain, amelyek sokaknak segítettek útjuk megtalálásában, reflektálatlanul konzervatív teológushallgatók is részt vesznek, és pedig csak azért, mert az általuk előnyben részesített szemlélet megerősítését remélik tőlük. Másokat ez távol tartott Balthasartól. Úgy vélték ugyanis, a Balthasar képviselte ekkleziológia a legkevésbé sem egyeztethető össze az efféle aggodalmas klerikalizmussal. Balthasar ugyanakkor egész sor egyetemista számára ki tudta egészíteni azt az átlagos, meglehetősen koncepciótlan teológiát, amelyet a klasszikus fakultásokon oktattak nekik. A nyolcvanas években jó néhány diákban alapozódott meg olyan szemlélet Balthasarral kialakított kapcsolatának köszönhetően, amely az epigonság gyermekbetegsége után napjainkban mintha már lassan érett gyümölcsöket hozna.

A lelkigyakorlatok nyomán vetette papírra azután Balthasar az életállapotok teológiájával foglalkozó könyveit. 1946-ban lefordította a Lelkigyakorlatos könyvet, 1977-ben pedig megjelentette — már 1945-ben megírt — *Christlicher Stand* [Keresztény életállapot] című könyvét, amely szándéka szerint „részletes elmélkedés a Lelkigyakorlatos könyvben »Krisztus hívására« vo-

natkozó szemlélődésről, az erre a hívásra adandó válaszról és arról a választásról, amellyel a krisztusi hívás szembesít minket”.¹¹

Elitizmus?

¹¹H. U. v. Balthasar:
Christlicher Stand.
Einsiedeln, 1977, 7.

Térjünk vissza a Robert Rasttal közösen alapított egyetemi képzőkörhöz. A lelkigyakorlatokon kívül (lelkigyakorlat végzése amúgy feltétele volt annak, hogy valaki tagja lehessen a képzőkörnek) Balthasar minden évben úgynevezett képzési kurzusokat is szervezett, amelyek váltakozva teológiai és filozófiai kérdésekkel foglalkoztak. A kurzusokat tekintélyes tudósok vezették; néhány név: Hugo Rahner, Max Müller, Otto Karrer, Gustav Siewerth, Alfons Deissler, Gottlieb Söhngen, Joseph Bernhart, Martin Buber, Karl Rahner, Adolf Portmann, Yves Congar, Walter Dirks, Eugen Biser és a később bíborossá kinevezett Henri de Lubac. Bázelen óhatatlanul az a benyomása támadt az embernek, hogy Balthasar körül elitársaság verődött össze, és magát Balthasart idővel túlságosan igényesnek tartották. Csodálkozással vegyes idegenkedéssel beszéltek a tevékenysége nyomán felcsapó katolizálási hullámról, amelynek során jó néhány egyetemista jutott arra az elhatározásra, hogy belép a jezsuita rendbe, és mintha valamiféle betegségről lenne szó, hallgatói körökben „jesuititist” emlegettek. Amikor 1945-ben *Das Herz der Welt* [A világ szíve] című könyvét kiválasztott barátainak („*Electis dilectis*”) ajánlotta, ő maga élt azzal a kifejezéssel, amelyre hivatkozva azután göggel vádolták. Balthasar természetesen másként vélekedett minderről. Amit mások arroganciának bélyegeztek, az egyszerűen az a szándék volt, hogy a gondjaira bízottak megtapasztaljanak valamit a kinyilatkoztatás nagyságából. Olyan türelemmel és jóindulattal viszonyult az egyszerű lelkületű egyetemistákhoz, olyannyira komolyan vette őket, az értékesség tudatával ajándékozva meg ezzel őket, hogy szinte érthetetlen, miként kelthette azt a benyomást, hogy csupa önteltség. Azt viszont, hogy időnként, kivált fiatal éveiben, olyan szellemi színvonalat feltételezett párbeszédpartnereiről, illetve olvasóiról, amely számára magától értetődő volt, mások azonban ritkán büszkélkedhettek vele — azt még idős korában sem tudta levetkőzni. Nem vette észre, hogy szellemileg fölötte áll másoknak, és egy olyan világban mozgott, ahová az áltagos képességű emberek csak nagy fáradsággal tudták követni. Adrienne von Speyr úgy érezte, „vissza kell rántania a földre”; a negyvenes években egy levelében figyelmeztette Balthasart: „A szövegeit olvasva olykor az a benyomásom, hogy egy egészen elméleti embernek ír, vagyis olyasvalakinek, aki csak az értelmében él, egy olyan embernek, aki ugyanazon a talajon áll, mint Ön, és egy csapásra megérti mindazt, amit mond. Csakhogy ilyen ember éppenséggel nem létezik. És ezért úgy vélem, jó, ha megismerkedik a »normális« emberrel, és valamiképpen közvetlenül rajta keresztül ismeri meg őt. Nem lehet csak a taglalt kérdéseknek írni, az olvasót is szem előtt kell tartani.”¹²

¹²H. U. v. Balthasar:
Unser Auftrag i. m. 79.

Hogy Balthasar akkoriban miként viszonyult az efféle kritikához, arról képet ad egy olyan történet, amelyet Anton Cadotsch (a bázeli egyházmegye generális vikáriusa, aki 1979-től Balthasar utódjaként az Akadémiai Munkaközösség lelki tanácsadója) beszél el: „Testvérem, Paul és egyik egyetemi ismerőse nagy lelkesedéssel számoltak be arról, hogy megismerkedtek Dr. Balthasarral és a nemrégiben alapított képzőkörrel. Papi hivatásra készülő teológushallgatóként testvérem szavaiból valamiféle veszélyt éreztem ki. Minthogy, mint véltem, ezek az ifjú szellemek mostantól minden papot és lelkészt annak alapján fognak megítélni, amit a bázeli egyetemi lelkész megragadó személyisége és lehengető tudása ismertetett meg velük, előre zavart a mindebből óhatatlanul következő kritika. Ellenkezésemnek olyan élesen adtam hangot, hogy az előre nem látott hatást gyakorolt. Luzerben [1944 őszén] megkezdett második egyetemi évem első heteiben egyik este a fogadószobába kérttek, ahol egy magas termetű pap, Dr. Balthasar várt, szemén feltűnően szikrázó szemüveggel. Látogatóm közölte, hogy fülébe jutottak kirohanásaim, és nem ítélné meg alapozatlannak őket. Ezért pedig — a laikus egyetemisták számára szervezett képzőkörrel párhuzamosan — csoportot szeretne szervezni érdeklődést tanúsító teológushallgatókból és fiatal papokból...”¹³

¹³A. Cadotsch: *Dank an den Seelsorger*. In: *Hans Urs von Balthasar 1905–1988* i. m. 25.

Az évenként ismétlődő képzési kurzusokat egyáltalán nem terhelte merev akadémiai légkör. A résztvevők éjszakába nyúlóan beszélgettek, vitatkoztak, esténként Balthasar zongorához ült, barátságok szövődtek. A nyolcvanas években azokat a teológushallgatókat, akik megelőzően lelkigyakorlaton vettek részt nála, Balthasar kötetlen nyári kurzusokra invitálta a vierwaldstätti tó fölött magasodó Rigi-hegyre, ahol háza volt az 1945-ben Adrienne von Speyrral alapított János-társaságnak. Itt minden egészen nyugodtan folyt. A program két fő részből állt: Balthasar spirituális kérdésekről beszélt, majd beszélgetést kezdeményezett; a jelenlévők amúgy együtt főztek, jókora kirándulásokat tettek, amelyeket Balthasar különösen élvezett, egyszóval élvezték az életet. Esténként lesétáltak a helyi kápolnához, ahol a kis közösséggel Balthasar megünnepelte az Eucharisziát. Visszatérve azután konyakot és whiskyt vette elő, és azzal tréfálkozott, hogy biztosan be fog csípni. Az egyik ilyen estén egy diák azt kérdezte tőle, mit érdemes elolvasnia az embernek a német irodalomból. Miközben mindenki elképedésére Balthasar kétórás irodalomtörténeti előadást tartott, hallgatóiban nemcsak az elragadtatás növekedett, de egyre inkább úgy is érezték, hogy a lelküket tápláló szavakat hallanak. A lelkipásztorkodást Balthasar az első bázeli évektől fogva átfogó képzési és művelődési feladatnak tekintette: a lelkipásztor nem szoríthatja az embert beszűkült vallásosság keretei közé. Sokak előtt új világ bontakozott ki, amelynek felfedezése azzal kecsegtetett, hogy a

vállalkozó szellem kiutat találhat megszokott környezetének nyomasztó szűkösségéből vagy átlagos közömbösségéből.

2. Személyes lelkipásztorkodás

Fentebb már érintettük azokat a beszélgetéseket, amelyek során Balthasar útmutatással szolgált fiatal egyetemistáknak. Ma már csak nehezen alkothatunk képet arról, miként beszélt az emberrel. Azok hálás visszaemlékezései, aki kapcsolatban lehettek vele, csak távoli sejtéseket engednek meg. Lehetséges, hogy némelyek szemében kissé magasról indított, és látszólag nem hangolódott rá hullámhosszokra. De egyáltalán nem biztos, hogy ezeket a benyomásokat (és sokan éreztek így) azzal kell magyaráznunk: Balthasarban nem volt elég érzékenység ahhoz, hogy mások szellemi világához igazodjon. Talán csak többé vagy kevésbé tudatosan olyan ösvényre kívánta állítani azt, akivel beszélt, amelyet az akkor még elérhetetlennek talált, vagy egyenesen nem is találta méltónak semmiféle erőfeszítésre, viszont — legalábbis gondolatban — kimozdította túlságosan szűk és kényelmes útvjáról. Akárhogy is, párbeszédpartnerei folytonosan úgy érezték, valami nagyszabású dolog érinti meg őket, valami olyan, ami személyén túl rejlik. Ezekben a beszélgetésekben mindig előzékenységet tanúsított, de főként kifinomult, a másik tiszteletéből fakadó diszkrécióját emelhetjük ki. Ezzel a viszonyulással azonban minden további nélkül megfértek szigorú követelések is. Ha beszélgetések során egy diákkal mélyebb vizekre evezett, érzékeltette vele, hogy elfogadja őt. Ritkán beszélt erről, inkább hűvösnek tűnhetett, de leveleiben leírt olyan mondatokat, amelyek minden cikornya nélkül felfedték, milyen Hans Urs von Balthasar, a barát.

Robert Rast

Vegyünk néhány konkrét példát. A legtanulságosabb Balthasarnak a már említett luzerni egyetemi hallgatóval, Robert Rasttal kialakított kapcsolata. Rast luzerni család gyermeke volt, Balthasarhoz hasonlóan az engelbergi bencéseknel végezte el a gimnáziumot, 1940-től Bázelen, majd Freiburgban kultúrfilozófiát hallgatott. Minden bizonnyal már egészen korán megismerkedett a frissen kinevezett egyetemi lelkésszel, hiszen 1941-ben együtt alapították meg a fentebb említett egyetemi közösséget. Rast többször elkísérte Balthasart lelkigyakorlataira, vállalta a képzőkör vezetését, és egyike volt Balthasar ama kevés bizalmasainak, akikkel Adrienne von Speyrral közösen szerzett tapasztalatairól tudott beszélni. Balthasar ösztönzésére Rast válogatást állított össze Herder írásaiból, amely azután a „Sammlung Klosterberg” köteteként jelent meg. Miután doktori fokozatot szerzett, Rast jezsuita novíciusnak jelentkezett, ám kevéssel 1946 májusában letett rendi fogadalmai után meghalt. Halála kétségkívül nagyon közelről érintette Balthasart. Rast nemcsak barátja és küzdőtársa volt, de — Balthasar unokafivére szerint — ő ha-

¹⁴P. Henrici: *Erster Blick auf Hans Urs von Balthasar* i. m. 29.

Lelkipásztorkodás levelezőlapokon

¹⁵Dr. Robert Rast †.
Luzerner Neueste
Nachrichten, Nr. 117
(1946), 20.

¹⁶*Der Ruf des Herrn.*
Aus Brief von Robert Rast. Luzern, 1947.

¹⁷A. v. Speyr: *Erde und Himmel.* 2. kötet. *Die Zeit der großen Diktate.* Einsiedeln (magánkiadás), 1975, 178.

¹⁸A jegyzet nélkül idézett megnyilatkozások személyes közlésekből származnak.

sonlított rá a legjobban.¹⁴ A *Luzerner Neue Nachrichten* hasábjain Balthasar nekrológot adott közre,¹⁵ és kevéssel később kiadta Rast válogatott leveleit.¹⁶ Naplójában a következőket jegyzi föl: „16., csütörtök. Meghalt Robert Rast. Már nyolc napja eszméletlenül feküdt. Az volt a kérése, hogy halálát először A.-vel [Adrienne von Speyr] tudassák, akinek azután közölnie kell velem a hírt. (...) Halálával igen fájdalmas hiány keletkezett: ő volt az egyetlen, aki biztosan a végsőkig velem tartott volna.”¹⁷

A későbbiekben is ápolt baráti kapcsolatot diákokkal, még ha ezek nem is érhettek föl Robert Rasthoz. Olykor, teljesen váratlanul, őszinte rokonszenvéről biztosította őket, és pontosan érzekelte, mikor alkalmas egy-egy efféle megnyilatkozás. Amúgy írásban mindig is könnyebben ütött meg személyes hangot, mintsem szóban. Egyfajta *levelezőlapos lelkipásztorkodást* alakított ki, amely párját ritkítja. Ismerősei és barátai jól ismerték ezeket a levelezőlapokat. Ezekkel a gondos kézírású, sűrűn teleírt lapokkal haladéktalanul válaszolt a hozzá intézett kérdésekre. Időnként egészen spontán módon egy-egy elméleti tanácsot adott, vagy éppen meghatározott magatartásra intett. Egy doktori dolgozatát készítő ifjúval például minden bevezetés nélkül közölte: „Kedvesem, a legnehezebb dió, amivel dolgunk van, igazából Hegel: az »Isten halott« vajon hozzátartozik az immanens Szentháromsághoz? Van ilyen egyáltalán? Ez az időben »végtelen fájdalom« Isten valóságában (mint Lélek) eleve meghaladott.”¹⁸ Egy tétova doktorandusznak azt tanácsolja: „Nem bízson a perfekcionizmusában vagy inkább Pénelopé-komplexusában. Túl fiatal még ahhoz, hogy csak lapítson!” Egy másikba lelket próbál önteni: „Kedvesem, nehéz munkáját lélekben és imádsággal követem, amennyire csak tudom. Ha alkalmas már az idő, jöjjön el Bázalba!” Újévi kívánságok után így int egy teológushallgatót: „Ősszel el *kell* mennie a szentelési előkészítőre. Semmiképpen se halogassa a szentelést.” Egy másikat, miután megköszönte kezhez kapott levelét, a következőkre figyelmezteti: „Kérem, vegye komolyan, amit mondok: most maradjon csöndben, és ne törekedjen mindenáron papi kép kialakítására. (...) A várakozás és némi alázat lelki érettséget szülhet. Helyezzen bele mindent az imádságba, és ne tápláljon ellenérzéseket senkivel szemben. És kérem, ne okozzon megoszlást a közösségben. A viták során ne hordozzon körbe transzparenszre mázolt »papi képet«, senkit ne próbáljon meggyőzni.”

Sokan azt tapasztalták, egyszer csak „kedves barátomnak” kezdi szólítani őket. Egy személyes válsággal küszködő seminaristának írja: „Imádságaimban gondolok Önre, jól tudja, mennyire a szívemhez nőtt — az Úrban, akit arra kérek, áldja meg Önt.”

Úgy tűnt, különös érzékenységgel bánik azokkal, akikről tudja, olyan súlyos válsággal küzdenek, hogy mintha teljesen kicsúszna a talaj a lábuk alól. Ez az érzékenység minden bi-

zonnal azokból a évekből fakad, amikor az fenyegette, hogy kizárják a jezsuita rendből; ezeket a tapasztalatait soha nem felejtette el. Egy 1947-es feljegyzése: „A kiszolgáltatottság érzése, nincs szilárd talaj a lábam alatt. Mi lesz ezután? De a legfontosabb, hogy meg kell tennem az ugrást, nem biztosíthatom magam. Nem lehet tudni, hogy a bázeli püspök felvesz-e az egyházmegyébe, vagy hogy egyáltalán megtűr-e Bazelban. Ez inkább valószínűtlen. De akkor hová menjek?”¹⁹

¹⁹*Erde und Himmel.*
2. kötet i. m. 323.

„...egy kicsit mindig
is túl nagy”

Hogy miként vett részt beszélgetésekben, azt is csak beszámolóik segítségével lehet érzékeltetni. Egy fiatal nő, aki érdeklődést mutatott a később általa és Adrienne von Speyr által alapított János-társaság iránt, arról beszélt vele, hogy gyenge egészsége miatt édesapjának fenntartásai vannak belépésével kapcsolatban. Jó néhány évvel később így emlékszik vissza a történetekre: „Röviden elgondolkodott, majd azt mondta: »Az édesapja helyében valószínűleg én is azt mondanám, hogy nagy kockázatról van szó.« Majd megkérdezte: »Az elmúlt évben hányszor volt beteg?« »Egyszer utolért az influenza.« »Tragikusan fogja föl a betegségeit?« Ez teljesen új kérdés volt a fülemnek. »Azt hiszem, nem« — feleltem. »Akkor semmiféle akadályt nem látok itt.« És a megbeszélésnek ezzel vége is volt.”²⁰

²⁰Comelia Capol szavai:
M. Greiner: *Die Johannesgemeinschaft.*
Ein Gespräch mit Comelia Capol und Martha Gisi i. m. 134.

Egy teológushallgató beszámol arról a beszélgetésről, amelyet 1986 januárjában azzal kapcsolatban folytatott Balthasarral, vállalja-e a papi hivatást: „Vacsora után beszéltem Balthasarral. Teljesen tisztán természetesen nem lehet látni a kérdésben, mondta. De a legfontosabb mégiscsak a szándékok tisztasága. »Hivatását semmi esetre se tegye személyes szentségének függvényévé« — mondta. Arra az embernek egész életében törekednie kell. Más-hogy állna a dolog, ha azt mondanám, a papi hivatás nincs rám szabva. Hivatásomról azonban nem dönthetek személyes méltatlanságom alapján. Nem az a fontos, hogy bebiztosítsam magam, hogy a saját lábamra álljak, hanem az, hogy az ember mindenestől a kegyelemtől függ, amelyről a nagy szentek azt mondják, hogy nélküle a legalávalóbb bűnökre lettek volna képesek. Ágostonnál az ember a feje tetején áll, az égben gyökerezik.”²¹

²¹A Balthasar által
1986 januárjában
Gengenbachban
(Baden) tartott
lelkigyakorlat egyik
résztevőjének
feljegyzése.

Ezekből a feljegyzésekből kitűnik, hogy Balthasar tanácsai többnyire felszólítást közvetítettek. Máskor viszont arra törekedett, hogy megnyugtassa azt, akinek ír. Összességében nemigen bocsátkozott a ma zajló pszichologizálásba. Tanácsai azt feltételezték, hogy az, akivel beszél, kész a döntésre, és akarata elszánt. Az embernek ajánlatos volt határozottan saját lehetőségeinek keretei között követni útmutatásait. Ezzel kivédte azt a kísértést, hogy reflektálatlanul átvegye kétségkívül magával ragadó eltökéltségét, nem vetve számot azzal, hogy Balthasar világa „mindannyiunk számára egy kicsit mindig is túl nagy” volt.²²

²²P. Henrici: *Erster Blick auf Hans Urs von Balthasar* i. m. 18.

Lázár Kovács Ákos fordítása